

Rijeka (Hrvatska) Gradska vijećnica Rijeka 26. 11. 2010.

HRVATSKA

Prof. dr. sc. Mijo Nikić, psiholog, Filozofski fakultet Družbe Isusove
Sveučilišta u Zagrebu

«Metode promidžbe vjerskih sljedbi i novih religijskih pokreta»

Novi religijski pokreti (NRP) i vjerske sljedbe su zajednice vjernika koji su se odijelili od svojih, već postojećih velikih religijskih zajednica i samostalno nastavili put prema Bogu izabirući nove vođe i stvarajući nova vjerovanja. Izraz sljedba ili sekta u mnogome se podudara s nazivom novi religijski pokret. Razlika je u tome što su sljedbe bolje organizirane i imaju čvršću nutarnju hijerarhijsku strukturu te one najčešće radikalno prekidaju sve veze s većom religijskom zajednicom kojoj su pripadale.

Temeljni aspekti NRP

Novi religiozni pokreti i vjerske sekte uglavnom daju prednost afektivnosti nad razumom, to znači kod većine dominira neka čudna misterioznost, razni zanos, često puta na granici histeričnog ponašanja.

Sljedbe u velikoj mjeri njeguju takozvano fundamentalno, nekritičko tumačenje Biblije. Izvlače riječi iz konteksta i tumače ga po svojoj volji, često ono sporedno pretvaraju u glavno i obratno. U skladu s tim ne priznaje se valjanost ni jednoga drugog puta k spasu osim vlastitog, jer samo taj vlastiti vodi do cilja bezuvjetno i nepogrešivo, a oni koji njime idu jesu spašeni odabranici. U nemalom broju sljedbi odlučujuću ulogu igraju objava i proroštvo, ekstatične pojave i opsjednutost nadosjetilnim. Većina sekta zanemaruje znanstveno tumačenje svojeg nauka. Sljedba se poziva na čuvstvo i volju, a ne na razum. Uvjereni su da su samo oni "izabranici Božji".

Postoje miroljubive i tolerantne sekte, ali ima i takvih koje su velika prijetnja za slobodu ljudi i društva općenito. Pojedini vođe nekih sljedbi su autoritarne ličnosti; koriste se utvrđenim pranjem mozga i mentalnom kontrolom; služe se kolektivnom prisilom, pobuđuju osjećaje krivnje, tjeskobe i straha te traže posvemašnju poslušnost. Program ovih pokreta je šarolik: od neokršćanskih do protukršćanskih stavova. Broj sljedbenika se proteže od nekoliko stotina do više milijuna.

Metode promidžbe

Jedan od razloga velikog uspjeha i širenja vjerskih sljedbi i novih religijskih pokreta, napose među mladima, jesu svakako i jako dobro razrađene i metodološki uspješno provedene tehnike pridobivanja novih članova. Istina, same "tehnike nisu veliko pomagalo ukoliko iza njih ne stoje oduševljeni članovi i razrađeni sustavi inicijacije u pokret koji teži da zavlada čitavim ljudskim bićem... Kod mnoštva kultova i sekti tehnike pridobivanja, inicijacije i indoktrinacije novih članova vrlo su stručno i pomno razrađene i jedan su od uzroka njihova relativnog uspjeha. U najviše slučajeva novi religijski pokreti tim sredstvima uspijevaju da kandidati u početku ne shvaćaju da je cijeli proces u kojem sudjeluju vrlo vješt scenarij".¹ U svojoj knjizi pod nazivom *Sljedbe*², Hugo Stamm navodi pet faza indoktrinacije koja se provodi u vjerskim sljedbama. U prvoj fazi, koju on naziva *regrutiranje*, članovi sljedbe zaduženi za novačenje, promatraju na ulicama i trgovima mlade koji su osamljeni i "izgubljeni" te im prilaze kao prijatelji koji im žele pomoći. Ukoliko ih uspiju zainteresirati i dovesti u zajednicu učinjen je velik dio posla. Prema mišljenju američkog psihijatra Johna Clarka žrtve vjerskih sljedbi su najčešće labilne osobe koje imaju svjesni ili nesvjesni strah od samostalnosti. Takve osobe traže bilo kakvu falsificiranu stvarnost koja bi im mogla ponuditi neko, makar privremeno, emocionalno utočište. Potencijalni kandidat se tada uvodi u jedan nerealni svijet sreće i sigurnosti da je spašen, jer je pronašao pravi put spasenja. U pridobivanju novih

¹ Tonči TRSTENJAK, "Metode propagande i uzroci uspjeha NRP-a", u: *Novi religiozni poleti*, M. NIKIĆ (ur.), str. 62-63.

² Hugo STAMM, *Le sette, manipolazione, potere, schiavitù: consigli per liberare e liberarsi*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1997, str. 83-116.

članova pojedine sljedbe se na početku služe pozitivnim elementima: novog člana obasiplju velikom pažnjom i ljubavlju ("love bombing"), pohvaljuju novog člana što je odabrao njihovo društvo, dijele im potrebne lijekove i hranu i sl. Onaj tko se nakon velikih tjeskoba osjeti slobodnim od strahova i osjeća samoće, uvjeren je da je konačno pronašao pravi smisao života. Budući da se najveći dio utjecaja vrši preko emocija, racionalna kritička sposobnost kandidata se potisne ili zanemari, emocionalna uzbuđenost prevladava nad razumom, prosudbom pa i djelovanjem. "Skupine koje teže prozelitizmu u prvoj fazi indoktrinacije imaju zavodnički učinak zahvaljujući svojoj unutarnjoj, kolektivnoj i umjetno stvorenoj sreći. One na novake i nove članove ostavljaju dojam jake i blažene povezanosti, koja obećava da može nadoknaditi primitivnu potrebu izgubljene sigurnosti".³

Napose neobična metoda novačenja članova registrirana je u sljedbi *Djeca Božja* (prozvana i *Obitelj Ljubavi*) koju je osnovao David Berg (Moses David). On je uveo metodu *flirty-fishing* - lovljenje duša za Isusa pomoću flirta, odnosno zavodjenja. Osnivač ove sljedbe poziva žene da svojim ženskim (seksualnim) čarima privlače ljude Bogu. "David Berg, koji je, iako oženjen, održavao intimne odnose sa svojom tajnicom, otkrio je da žene koje su pripadale njegovu pokretu mogu biti izvrsno sredstvo privlačenja novih članova i za financiranje pokreta".⁴

U drugoj fazi poduzima se *uvod u nauk spasenja*. Nakon što osoba pokaže zanimanje za određenu sljedbu, pristupa se njezinom poučavanju i usvajanju glavnog nauka dotične sljedbe. U ovoj fazi prelazi se na tzv. "intelektualno bombardiranje". U ambijentu što veće izolacije vrši se svojevrsno "pranje mozga" kako bi se napustila ne samo stara vjerovanja, nego također i stari prijatelji pa i roditelji i najbliža rodbina ukoliko ne prihvaćaju ideje sljedbe. To se čini s namjerom da bi osoba što prije bila spremna na religioznu i duhovnu promjenu. U tu svrhu upotrebljavaju se knjige, audio i video materijali. Ukoliko je moguće

³ H. STAMM, nav. dj., str. 84.

⁴ Tonči TRSTENJAK, "Metode propagande i uzroci uspjeha NRP-a", str. 67. Opširnija analiza zavodjenja koje vrše pojedine sljedbe može se naći u: J. F. MAYER, "Tre movimenti di ispirazione cristiana: la Famiglia dell'Amore, La Chiesa di Dio Universale e Vita Universale", u: *Nuovi movimenti religiosi*, CESNUR, Elle Di Ci, Torino 1990.

izvornu i čistu nauku treba primiti od vođe, gurua, mesije odnosno utemeljitelja sljedbe ili od najsposobnijih članova dotične zajednice.

Dnevni red i metoda usvajanja nauka je takva da ne ostavlja slobodnog vremena za kritičko prosuđivanje nauka sljedbe. Novi članovi se ne smiju udaljiti od sljedbe, stalno su zauzeti nekim dužnostima, a pritom su često nagrađivani raznim zadovoljstvima. Jaka emocionalna podrška treba oslabiti i ukloniti svako kritičko promišljanje prave ideologije dotične sljedbe. Da se u tome uspije, novim članovima se naglašava kako su oni sada odabrana elita koja poznaje istinu i koja je otkrila pravi put spasenja. Preko usvojenog novog nauka nastoji se promijeniti identitet osobe. Nagla promjena identiteta koja se zahtijeva u nekim sljedbama sprečava normalan razvoj osobe i može pokrenuti latentne patološke procese prisutne u podsvijesti osobe.

U trećoj fazi indoktrinacije cilj je što više *ukorijeniti novog člana u dotičnu sljedbu*. Osobe zadužene za ovaj cilj nastoje na razne načine prekinuti stare veze i ukloniti korijene prijašnjeg života kako bi se novi član posve uklopio u sljedbu. Idiličnog vremena beskrajne sreće, na početku umjetno stvorenog, sada je nestalo i novi članovi moraju osjetiti stvarni život prožet novim dužnostima kojima se moraju posvetiti. Od njih se traži da čitavu svoju osobnost posvete interesima sljedbe koja vrši na njih moralni, a ako zatreba i fizički pritisak (kažnjavanje).⁵ Proces indoktrinacije produljuje se misionarskom aktivnošću. Tko želi uvjeriti druge u ideju i nauk spasenja, mora najprije sam u to čvrsto vjerovati, štoviše mora se identificirati sa sadržajem poruke koju želi drugima navijestiti i nagovoriti ih da je prihvate i usvoje. Da se taj cilj postigne, novi članovi se drže u stalnoj napetosti i poslu kako nikada ne bi bili sami. U tu svrhu služe poticaji i nagovori voditelja, stalna formacija, uništavanje unutaršnjeg otpora, izazivanje strahova koje kandidat ne može nadvladati bez pomoći vođe ili

⁵ Profesor psihijatrije iz Švicarske Hans Kind analizirao je i uspoređivao klasičnu metodu pranja mozga ratnih zarobljenika s jednim bivšim članom Scijentološke crkve. Spomenuti profesor je došao do zaključka da oni koji se podlože terapijskoj tehnici scijentologa nazvanoj *auditing* (slušanje), dolaze u stanje slično onome u kojem se nalazi hipnotizirana osoba. On smatra da metoda odgoja Scijentološke crkve ima sličnosti s metodom pranja mozga. "Autoritarna struktura, tendencija da se osoba izolira i pritisak grupe jesu evidentni tragovi". Osim toga, preliminarna sugestivna procedura čini klijente podloživima manipulaciji auditora (terapeuta) i oslabljuje njihovu kontrolu stvarnosti (H. STAMM, nav. dj.,str.71).

gurua kojemu treba sve više iskazivati besprigovornu poslušnost. Utemeljitelj i vođa *Crkve ujedinjenja* Sun Myung Moon izričito je rekao svojim sljedbenicima: "Ja sam vaš mozak".

Cilj četvrte faze indoktrinacije je *udaljavanje iz vlastitog ambijenta i izolacija*. Ovaj cilj se nastoji postići i prije, ali može se uspješno postići tek nakon potpunog ukorjenjenja u sljedbu. "Izolacija ima za cilj zaštititi članove sljedbe od svih neugodnih utjecaja vanjskog svijeta i učiniti ih spremnima da bez rezerve promiču ciljeve sljedbe. Na prvom mjestu, sljedbe nastoje izolirati nove članove od njihovih roditelja i prijatelja budući da opasnost suprotnog utjecaja dolazi od najbližih osoba kojima se mogu obratiti. Zbog toga radikalne sljedbe šalju članove u inozemstvo".⁶ Osim odvajanja od roditelja i prijatelja, od novog člana se traži da sve lijepe uspomene iz svoga djetinjstva i prošlog života sada vrednuje drukčije odnosno da ih promatra u negativnom svjetlu budući da ih je doživio u vremenu kad nije bio u zajednici spašenih u kojoj se sada nalazi.⁷

Konačno, peta faza indoktrinacije posvećena je *učvršćivanju nauka spasenja*. Mehanizmi obrane postaju profinjeniji, dovršava se kontrola svijesti i učvršćuje novi identitet sugeriran, odnosno nametnut od sljedbe. Beskrajna ponavljanja rituala i bezuvjetna poslušnost koja se traži od novih članova trebale bi zapriječiti izranjanje izvornog identiteta osobe. Permanentna indoktrinacija je potrebna kako bi se u svijesti novog člana sljedbe mogao održati umjetno stvoreni novi svijet. Da se to ostvari (na umjetni način) provociraju se razni psihički stresovi u kojima labilne osobe mogu razviti razne psihičke probleme ili psihosomatske bolesti. Klasični primjer spomenute manipulacije opisuje Hans Kind navodeći slučaj bivših članova Scijentološke crkve.⁸ On spominje primjer žene koja je doživjela kolaps nakon što je duže vremena bila

⁶ H. STAMM, nav. dj., str. 103. Autor navodi da se navedenom metodom napose služe *Crkva Ujedinjenja* i sljedba *Djeca Božja*.

⁷ Kako bi se što uspješnije proveo plan uklanjanja vlastite prošlosti iz sjećanja, razne Istočne sljedbe daju svojim članovima novo ime u ritualu inicijacije. Najčešće to čini voda sljedbe kako bi tako pojačao duboku duševnu vezu s novim članom. Primanjem novog imena novi član ulazi u najdublju vezu sa sljedbom koju je prihvatio. Tu metodu primjenjuju, između ostalih, pokreti *Hare Krishna*, *Bhagwan*, *Ananda Marga*, *Sri Chinmoy*.

⁸ <http://www.anti-scientologie.ch/kind-expertise.htm> (25. 10. 2010.)

izložena terapijskoj metodi *auditinga*. Kad je odlučila otići kući da se od svega odmori, scijentolozi su je svaki dan zvali telefonom i nagovarali da ide u njihov centar za liječenje, a ne u javnu državnu bolnicu. Nakon odluke da napusti Scijentološku crkvu, bila je svaki dan bombardirana telefonskim pozivima i to najčešće u kasne sate. Na taj način scijentolozi vrše moralni, i fizički pritisak kako bi oslabili psihološke i fizičke obrambene mehanizme osobe da bi tako bile podložnije raznim manipulacijama. U takvom stanju straha i malaksalosti jedna je pripadnica Scijentološke crkve morala čitati spis utemeljitelja sljedbe R. Hubbarda u kojem on opisuje strašne slučajeve nevjernih scijentologa. Psihijatar H. Kind kritizira scijentološku etiku prema kojoj "svaka kritika scijentologije ili slobodne misli može biti kvalificirana kao krivnja ili čak kao prekršaj protiv organizacije".⁹ Imajući na pameti ovakvu etiku Scijentološke crkve, Ivan Koprek zaključuje svoju prosudbu ovog pokreta slično kao i H. Kind. I. Koprek smatra da u scijentološkom pokretu, promatrajući ga s filozofsko-teološkog vidika, ima puno slabih mjesta. Antropološko-psihološki konstrukti i metode djelovanja scijentologa, kao i njihova strategija „etičkih“ propisa, takve su naravi da se njima čovjek, u svojem dostojanstvu i slobodi, posve degradira i od-osobljuje.¹⁰

Američki akademik Larry D. Shinn, istražujući razloge neprijateljskog odnosa prema sljedbi *Hare Krišna*, zaključuje kako nije čudo da ljudi pomisle kako se u ovoj sljedbi događa "pranje mozga", budući da mladi koji postanu obožavatelji Krišne moraju na jedan radikalni i traumatični način napraviti skok iz zapadnjačke kulture u jednu sasvim novu, njima potpuno stranu i strogo hijerarhijski ustrojenu sljedbu, što veoma zastrašuje roditelje mladih sljedbenike ovoga religijskog pokreta.¹¹

⁹ H. STAMM, nav. dj., str. 72.

¹⁰ Usp. Ivan KOPREK, "Religijsko-etička prosudba 'Scientology' pokreta", u: *Novi religiozni poleti*, M. NIKIĆ (ur.), str. 170-172.

¹¹ Usp. David G. BROMLEY - Larry D. SHINN (ur.), *Krishna consciousness in the West*, Associated University Presses, Inc., Cranbury, NJ., 1989.